

Književni prikaz i usporedba vampirizma na primjerima Dracule i Sumrak sage

Stipanović, Josip

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:500009>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-02**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FILOZOFSKI FAKULTET U PULI
PRIJEDIPLOMSKI STUDIJ JEZIČNA I INTERKULTURALNA MEDIJACIJA

Josip Stipanović

Književni prikaz i usporedba vampirizma na primjerima *Dracule* i *Sumrak sage*

Završni rad

Pula, lipanj 2023.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FILOZOFSKI FAKULTET U PULI
PRIJEDIPLOMSKI STUDIJ JEZIČNA I INTERKULTURALNA MEDIJACIJA

Josip Stipanović

Književni prikaz i usporedba vampirizma na primjerima *Dracule* i *Sumrak sage*

Završni rad

JMBAG: 0177052513

Studijski smjer: Jezična i interkulturalna medijacija

Kolegij: Književnost i kultura

Mentor: doc. dr. sc. Tanja Habrle

Komentor: pred. Krešimir Vunić

Pula, lipanj 2023.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Josip Stipanović, kandidat za prvostupnika Jezične i interkulturalne medijacije ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli _____, 2023. godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, Josip Stipanović dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom Književni prikaz i usporedba vampirizma na primjerima *Dracule* i *Sumrak sage* koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____

Potpis

Sadržaj

UVOD.....	1
Razvoj vampirizma u književnosti	2
O AUTORIMA.....	4
Bram Stoker – otac modernog vampira.....	4
Stephenie Meyer.....	7
ANALIZA DJELA.....	8
<i>Dracula</i>	8
Sumrak saga	12
VAMPIR NASUPROT VAMPIRA – USPOREDBA DRACULE I VAMPIRA IZ SUMRAK SAGE	14
Fizički prikaz	14
Simbolika.....	18
Biološki element vampirizma.....	21
ZAKLJUČAK	25
LITERATURA	27
Sažetak	29
Abstract.....	30

UVOD

Cilj je ovoga rada pokušati prikazati porijeklo mitologije vampirizma preko radova uvažениh stručnjaka, a težište je rada na trima dijelovima. Proučit ćemo život Brama Stokera te utjecaje na nastanak najslavnijega mu romana, *Dracule*. Primarna je literatura biografija Brama Stokera iz 1996. godine autorice Barbare Belford naziva *Bram Stoker A Biography Of The Author Of Dracula*, a sekundarno se analizira sam roman, značajnije mu teme i elementi. Bavit ćemo se i autoricom Stephenie Meyer te njezinim serijalom *Sumrak saga* na čijim ćemo odlomcima usporedno analizirati ključne elemente.

Karakterizacija Stokerovih i Meyerinih vampira u ovim djelima potpuno je različita. U romanu Stephanie Meyer vampiri su ilustrirani kao nečovječnost privlačne i moćne gotovo ljudske kreacije. Njezini vampiri posjeduju velike prednosti u odnosu na Stokerove, opisani su gotovo bez slabosti. Unatoč reputaciji vampira, mogu jesti češnjak i piti životinjsku krv (što je dovoljno za preživljavanje), ne mogu se preobraziti u šišmiša ili vuka, ali neki od njih imaju posebne talente poput čitanja tuđih umova (Edward), upravljanja emocijama (Jasper) ili gledanja budućnosti (Alice). Također, ne spavaju u lijesu niti izgaraju na suncu – *Sumrak* krvopije uopće ne spavaju, a na suncu sjaje poput dijamanta. Izgledaju uobičajeno, kao vječno mladi tinejdžeri, ali s bizarnim prehrambenim navikama.

Istovremeno, *Dracula* posjeduje super moći poput hipnoze, telepatije, promjene oblika (preobrazba u vuka) i super snage. Za razliku od vampira iz *Sumraka*, *Dracula* ima više od krvnih problema – osjetljiv je na češnjak, svetu vodu, kolce i raspela.

Stoker je nedvojbeno stvorio model za klasičnog vampira razvijenog kroz stoljeća. Uvodeći modificirana vamp bića, Meyer je napisala romantičnu knjigu, spoj klasične osobnosti zlikovca i rođenih figura savršenstva u njezinu snu.

Razvoj vampirizma u književnosti

Prema rječniku Merriam-Webster, vampir¹ je reanimirano tijelo mrtve osobe za koju se vjeruje da noću ustaje iz groba i pije krv uspavanim ljudima.

Vampir kakva danas poznajemo i poistovjećujemo s aristokratskim vampirom iz Stokerova romana *Dracula* zapravo se izrazito razlikuje od njegova prikaza u ljudskoj povijesti. Klasični prikaz vampira kao zla aristokrata koji vrebava svoju mladu žrtvu u književnosti nije postojao sve do neogotike. Prvi roman koji je ovako prikazao figuru vampira bio je *The Vampyre* Johna Williama Polidorija, prvi put objavljen 1819. godine i pod nazivom *The Vampyre, A Tale by Lord Byron*.

Uslijed zavade Byrona i Polidorija, glavni lik Lord Ruthven prikazan je kao karikatura ukletoga byronovskog junaka, odnosno kao nemrtvi vampir kojega ni smrt ne može spriječiti u pohodu upropaštavanja moralnih vrijednosti mladih britanskih aristokratkinja.

Ovaj je roman od velike važnosti za razvoj takozvane vampirske književnosti jer je Polidori identitet vampira udaljio od njegovih korijena prikazavši ga kao zavodnika aristokrata, iako je do tada figura vampira bila gotovo isključivo dominantna fatalna žena. (Iveta, Iveta, 2017: 122-123) Nadalje, razvio je već ustanovljene erotske motive i povezoao lik vampira s egzotičnim europskim lokacijama – Grčkom i Rimom u Italiji. Njegov je utjecaj toliki da je karakterizacija vampirizma u romanu *I am Legend* (1954.) Richarda Mathesona doista slična Polidorijevom prikazu.

Sljedeće je djelo *Varney the Vampire, or The Feast of Blood*² autora Jamesa Malcoma Rymera i Thomasa Pecketta Presta, objavljivano u razdoblju od 1845. do 1847. godine u nastavcima u obliku *chapbooka*, jeftinih senzacionalističkih knjižica ili pamfleta ukrašenih lascivnim ilustracijama golih dama te prikazima zločina i krvoločnih čudovišta. Važnost je ovoga djela opetovani prikaz vampira kao aristokrata te svjedočanstvo razvoja tendencija čitateljske publike u to doba (cjelokupni opus sadrži više od 800 stranica). Važnost djela očituje se i u prvom prikazu vampira s dotad nepoznatim karakteristikama očnjaka, nadljudske snage i hipnotičkih moći. Štoviše, u modernoj su

¹<https://www.merriam-webster.com/dictionary/vampire> (26.6.2023.)

²Vampir Varney, ili Gozba Krvi prev.

kulturi izraženi očajnici postali zaštitnim znakom vampirizma, a primjer su vampiri u stripovima poznate izdavačke kuće grafičkih romana *Marvel*.

Posljednje djelo koje je obilježilo lik vampira prije *Dracule* upravo je *Carmilla* Johna Sherridana Le Fanua, objavljeno 1872. godine u časopisu „The Dark Blue“. Radnja je smještena u Štajerskoj, tadašnjoj austrougarskoj provinciji, a inspirirana je legendom o grofici Elizabeth Bathory, mađarskoj plemkinji koja je prema povijesnim zapisima mučila i ubila stotine mladih djevojaka. Prema predaji Bathory je svoje žrtve cijedila od krvi i tu bi krv pila, kupala se u njoj te ju nanosila na kožu kao losion u svrhu pomlađivanja i dužega života.

Le Fanu se vraća izvornoj tradiciji porijekla vampira - i ovdje je glavni lik žena, a obrađuje i aspekt homoseksualnosti, u ovome slučaju ženske homoseksualnosti. Nakon *Carmille*, u drugoj se polovici 20. stoljeća homoseksualnost često počinje povezivati s motivom vampira. *Carmillom* se također prvi put uvodi lik lovca na vampire koji kasnije postaje nezaobilazan element vampirskih priča. Konačno, Le Fanu u lik vampira unosi motive dvosmislenosti i složenosti, a u lik žrtve fascinaciju čudovištem, čežnju za zagrljajem i poljupcem vampira. Vampir više nije samo jednodimenzionalni uništavač, a njegove žrtve više nisu samo nevini promatrači vlastite sudbine. (Iveta, Iveta, 2017: 126-128)

Novu razinu popularnosti vampirizam je dosegao početkom druge polovice 20. stoljeća, a knjige i priče o vampirima sve više su se mogle vidjeti na policama knjižara. Popularnost je dosegla neslućene razmjere pa je gotovo nemoguće nabrojati sva djela s utjecajem na oblikovanje vampira, ali ipak se može nabrojati nekolicina najutjecajnijih.

Ranije spomenuti *I am Legend* Richarda Mathesona prvo je djelo o vampirima u kojem se vampirizam ne prikazuje kao posljedica mističnosti i demonizma nego kao biološki rezultat utjecaja virusa na čovjeka koji potom mutira. Ipak, Matheson i dalje koristi klasične elemente vampirizma kao što su osjetljivost na križ ili češnjak. Protagonist dr. Neville eksperimentira na uhvaćenim „ženama vampiricama“ kako bi dokučio razlog osjetljivosti na spomenute elemente, no bez rezultata. (Iveta, Iveta, 2017: 138-139)

Treba spomenuti izrazito važno djelo *Intervju s Vampirom* (1976.) američke spisateljice Anne Rice. Iako prvi dio serijala nazvanog *Vampirske kronike*, bio je i najutjecajniji dio

jer je osim brojnih pohvala i ekranizacija prikazan i element žaljenja zbog vampirskog stanja. Tako u romanu (i serijalu), vampir Louis donosi svoju priču o preobrazbi i životu vampira kako bi slušatelja odgovorio od želje za istim. Iako slušatelj na kraju ipak traži da ga se pretvori u vampira jer smatra da su vampirske moći i vječni život blagoslov Louis se naljuti i napušta ga smatrajući kako ništa nije naučio. Ovaj element prvi put je uveden u *Varney the Vampire, or the Feast of Blood* gdje glavni lik Varney žali zbog svojeg stanja vampirizma, ali naposljetku ipak popušta porivima te nastavlja ubijati i piti krv svojim žrtvama. Iako ga Rice nije koristila kao uzor (koliko je poznato), očita je poveznica među djelima.

U ovom serijalu, posebno u posljednjem dijelu, Rice naglašava homoseksualnost kod muškaraca koja je do tada bila prikazivana samo kod žena, u čemu se odražava veliki utjecaj već spomenutog književnog djela iz 19. stoljeća, Le Fanuove *Carmille*. (Iveta, 2017: 140)

O AUTORIMA

Bram Stoker – otac modernog vampira

Bram Stoker rodio se 8. studenoga 1847. godine u Clontarf u Irskoj kao treće od sedmero djece. Iako je ime dobio po ocu kojega je za života jako cijenio, njegova se majka Charlotte smatra najzaslužnijom za razvoj njegova spisateljskoga talenta.

Odrastao je u Clontarf, malenome obalnom predgrađu Dublina udaljenome od gradske vreve i napučenosti, gdje je imao priliku čuti priče, mitove i legende koje su lokalni doseljenici donijeli iz dalekih krajeva. Slabo naseljen, Clontarf je u to vrijeme bio utočište razbojnika, pljačkaša i krijumčara koji bi nesretan kraj dočekali na vješalima na tadašnjemu mostu Ballyboughu³. U neposrednoj se blizini mosta nalazilo zemljište na kojemu su pokapani samoubojice. U skladu s tadašnjom tradicijom, mještani bi osobu koja je počinila samoubojstvo prije pokopa proboli drvenim kolcem kroz srce, vjerujući da će na taj način spriječiti dušu nesretnika da vječno luta zemljom.

³ Ballybough je općina u sjeveroistočnome Dublinu.

U takvome je okruženju odrastao i Stoker čije je rano djetinjstvo obilježila teška bolest koju do same smrti nije htio identificirati. U svojemu je djelu iz 1906., *Reminiscences of Henry Irving*, priznao da do svoje sedme godine nije mogao ustati te je opisao kako je često dane provodio udubljen u vlastite misli i maštarije. Zbog bolesti je dosta vremena provodio i sa stricem Williamom, liječnikom koji se o Bramovu zdravlju brinuo čitavo njegovo djetinjstvo. William Stoker je, kao i većina liječnika toga razdoblja, prakticirao puštanje krvi kroz sljepoočnu arteriju ili koristeći pijavice, a ako je suditi po detaljnim prikazima transfuzija krvi Lucy Westenra opisanih u *Draculi* (koje su joj nekoliko puta i spasile život), prilično je očito je da je to iskustvo ostavilo dubok utisak na mladoga Brama Stokera.

Dok su mjesne legende i jezivi, sumorni pejzaži u kombinaciji s njegovim vlastitim iskustvima očaravali budućega pisca Stokera, najveći utjecaj na njegovu kreativnost imale su priče koje mu je pričala majka Charlotte koja je, unatoč nedostatku obrazovanja, bila vrlo inteligentna pa je umjela čitati i pisati. Jedna je priča iz njezine mladosti bila posebno upečatljiva, točnije ona o koleri koja je tada harala Europom, lišivši života pedeset i dvije tisuće ljudi. Kako je i sam rođen za vrijeme druge epidemije te pošasti (koju su njegovi roditelji nasreću preživjeli), Stoker je po svojem priznanju naučio cijeniti život i smrt.

Njegov je otac, s druge strane, bio radišan gradski činovnik zaposlen u tadašnjemu sjedištu Irske vlade zvanom Dublin Castle. Obitelj Stoker bila je protestantske vjeroispovijesti u većinski katoličkoj sredini i redovito su zajedno pohađali mise Irske protestantske Crkve. Iako nikad nije stekao veliko bogatstvo (tek je netom prije odlaska u mirovinu uspio napredovati do položaja prvog činovnika), Abraham Stoker stekao je korisna poznanstva zahvaljujući kojima je sinove uspio upisati na studij pri Sveučilištu Trinity namjenjen uglavnom djeci aristokrata.

Postavši prvostupnikom znanosti nakon dugih šest godina, mladi je Stoker magisterij ipak platio sam jer su se njegovi roditelji zatekli u nepovoljnoj financijskoj situaciji pa su, kao i mnoge irske obitelji toga doba, namjeravali emigrirati. Abraham Stoker 1865. godine stječe pravo na punu mirovinu u iznosu od 650 funti mjesečno pa, zaduživši se, uspjeva priuštiti školovanje svojoj petorici sinova. Trojica su braće bila studenti

medicine, a potreba za boljim financijskim prilikama odvela ih je sve do Indije, dok se autorov najmlađi brat još uvijek školovao. Bram Stoker tada je obustavio svoj studij na godinu dana kako bi se zaposlio na poziciji činovnika u Dublin Castleu. Za razliku od braće, nije htio brzo odrasti i odreći se prijatelja, sanjarenja i studentskoga života. Tijekom studija služio je kao predsjednik studentskoga društva povijesti *Hist* te studentskoga društva filozofije *Phil*. Boležljivi je dječak izrastao u robusnoga i jakog mladoga muškarca, a smrt njegovih roditelja, ponajviše majke, za Stokera je označila kraj dječastva u kojemu je toliko uživao.

Nakon studija radio je kao gradski činovnik te kao kazališni kritičar za *Dublin Evening Mail*. Svoj prvi roman *The Primrose Path* izdao je 1875. godine. Na taj je način mogao dalje istraživati intrigantnu mu kazališnu umjetnost s kojom ga je upoznao otac Abraham. Pišući kritičke osvrte upoznao je i Henryja Irvinga za kojega je kasnije i radio sve do njegove smrti, smatravši ga velikim prijateljem. Irvingova je karizma ostavila značajan utjecaj na Stokera pa je lik Dracule temeljen upravo na njegovim fizičkim i karakternim osobinama.

Oženio se 1878. godine osvojivši ljubav Florence Balcombe u ljubavnome duelu protiv pisca suparnika Oscara Wildea kojega je poznavao još iz studentskih dana. Supružnici su se sljedeće godine preselili u London gdje su dobili svoje jedino dijete. Stoker se kao Irvingov poslovni menadžer zaposlio u kazalištu *Lyceum* gdje je radio sljedećih dvadeset i sedam godina, sve do Irvingove smrti. Zahvaljujući Irvingovu uspjehu zajedno su putovali svijetom, a Stoker je u međuvremenu nastavio pisati i objavljivati romane. Većina njegova opusa nije ostvarila neki zapažen uspjeh. Usprkos tome, 1897. godine objavljuje svoj magnum opus – *Draculu* te postiže globalni uspjeh koji kasnije nije uspio ponoviti. Nakon Irvingove smrti, Stoker je kratko radio kao novinar *The Daily Telegrapha* i vodio produkcije u kazalištu *Prince of Wales Theatre*. Nakon pretrpljenog moždanog udara 1906. godine, Stoker umire 20. travnja 1912. godine.

Stephenie Meyer

Stephenie Morgan rođena je 24. prosinca 1973. godine u Hartfordu u Connecticutu, kao drugo od šestero djece financijskog službenika Stephena Morgana i domaćice Candy Morgan. Meyer je odrasla u Phoenixu u Arizoni, a pohađala je srednju školu Chaparral u Scottsdaleu u Arizoni. Godine 1992. Meyer je osvojila Nacionalnu stipendiju za zasluge koja joj je pomogla financirati dodiplomski studij na Sveučilištu Brigham Young u Provu u Utah, gdje je 1997. godine diplomirala englesku književnost. Iako je započela i završila diplomu na Brigham Young University, pohađala je nastavu na Sveučilištu Arizona State u jesen 1996. i proljeće 1997. godine.

Kao i ostatak obitelji, Meyer je predana mormonka što ima neupitan utjecaj na njezina djela.

Meyer je upoznala svog budućeg muža, Christiana "Pancha" Meyera, u Arizoni kada su oboje bili djeca. Vjenčali su se 1994. godine, kada je Meyer imala dvadeset jednu godinu. Zajedno imaju sinove zbog kojih se Christian Meyer povukao s posla revizora kako bi se u potpunosti posvetio njihovom odgoju.

Prije nego što je napisala svoj prvi roman *Sumrak*, Meyer je razmišljala o odlasku na pravni fakultet jer je smatrala da nema šanse postati spisateljica. Prije nego što je postala autorica, Meyerin jedini profesionalni rad bio je kao recepcionar u agenciji za nekretnine.

Ideja za *Sumrak* došla joj je 2. lipnja 2003. godine, u snu o ljudskoj djevojci i vampiru koji je bio zaljubljen u nju, ali je žedao njezine krvi pa serijal opisuje kao napetu romantičnu horor-komediju.

Na temelju ovog sna, Meyer je napisala nacrt onoga što je postalo 13. poglavlje knjige. Pisala je od 13. poglavlja do završetka romana, a zatim je popunila prvih 12 poglavlja, u tajnosti, bez idealne publike na umu ili namjere da objavi roman.

Meyer je istraživala Indijance Quileute kako bi njihove legende i tradicije uključila u roman, iako su neki članovi plemena smatrali njezino korištenje legendi uvredljivim. Meyer se pridružila društvu American Night Writers Association (ANWA-u) za

ambiciozne LDS spisateljice. Roman je dovršila za tri mjeseca. Da pošalje rukopis izdavačkim kućama, potakao ju je entuzijastični dojam njezine sestre.

Od petnaest pisama koje je napisala, pet je ostalo bez odgovora, devet je donijelo odbijenice, a tek je na posljednje pozitivno odgovoreno iz Writer's Housea. Osam izdavača natjecalo se za prava na objavljivanje *Sumraka* na aukciji 2003. godine. Do studenog, Meyer je potpisala ugovor za tri knjige vrijedan sedamsto pedeset tisuća dolara s Little, Brown and Company.

Sumrak je objavljen 2005. godini u nakladi od sedamdeset i pet tisuća primjeraka. Dvomjesečno potpisivanje knjiga i događaji u knjižari Changing Hands u Tempeu u Arizoni, na početku njezine spisateljske karijere pomogli su osnovati njezinu bazu obožavatelja. Sumrak je dosegao peto mjesto na listi najprodavanijih knjiga The New York Timesa za dječje knjige u roku od mjesec dana od izlaska, a kasnije se popeo i na prvo mjesto ljestvice. Publishers Weekly ga je proglasio najboljom knjigom godine i izborom urednika New York Timesa.

Osim romana za mlade, Meyer se upustila u romane za odraslu publiku s *The Host* (2008) i *The Chemist* (2016). Radila je u filmskoj produkciji i suosnivač je producentske tvrtke Fickle Fish Films, a producirala je oba dijela filma *Praskozorje* i dvije druge adaptacije romana.

ANALIZA DJELA

Dracula

Roman *Dracula* jedno je od najuspješnijih djela fikcije i horora engleske književnosti i jedan od najutjecajnijih romana književnoga podžanra gotike. Stoker je roman počeo pisati 1890. godine za vrijeme posjeta Whitbyju, malomu priobalnom gradu u Engleskoj. Upravo je tamo 8. ožujka iste godine napravio prvu zabilješku koja je uključivala kratki opis radnje djela. Sam grad ima dugu povijest nadnaravnih događaja i prikazanja, kao

što je ono redovnice Constance de Beverly⁴ koje Stoker ipak nije u radnju romana. S druge strane, znamenitosti poput crkve *St. Mary*⁵ ispred koje Mina Harker zatekne Lucy za jedne od njezinih epizoda mjesečarenja, postojeće su lokacije u Whitbyju koje je pisac iskoristio kao pejisažnu podlogu radnje znatnog dijela romana.

Djelo je objavljeno 26. svibnja 1897. godine u tri tisuće primjeraka ovijenih žutim omotom. Zanimljivo je kako je roman sve do šest dana prije objavljivanja nosio naziv *Nemrtvi (The Un-Dead)*, dok je samo grofovo ime glasilo *Wampyr*. Iako je grofove fizičke i karakterne osobine uglavnom temeljio na karakteristikama Henrya Irvinga, ono zbog čega je baš Draculu iskoristio kao povijesni izvor ostaje uglavnom nejasnim i u žarištu mnogih debata. Pretpostavlja se da je Stokerov naziv *Dracula*, patronim Vlaškoga vladara Vlada Tepeša III. (zvanoga i Vlad Nabijač⁶), pronašao u knjizi *Izvjestaj o kneževinama u Vlaškoj i Moldaviji* (1820.) Williama Wilkinsona, istražujući tematiku u javnoj knjižnici dok je s obitelji bio na odmoru u Whitbyju 1890. godine. Kasnije piše kako riječ *dracula* znači *vrag* na vlaškome te kako je vlaški običaj bio dodijeliti taj naziv kao prezime svakome tko bi se iskazao hrabrošću, okrutnim djelima ili lukavošću.

Kasnije su i druge povijesne figure bile razmatrane kao mogući izvori, kao i mađarska plemkinja Elizabeth Bathory⁷. Raymond McNally u svojoj knjizi *Drakula je bila žena* (1983.) postavio je hipotezu da su Grofovi zločini preslika njezinih, kao što je i konzumiranje krvi zbog pomlađivanja. Pretpostavku je temeljio na saznanju da je Stoker za vrijeme pisanja romana koristio knjigu *The Book of Were Wolves* (1865.) anglikanskoga teologa Sabina Baring-Goulda, a u kojoj se spominje Bathory, kao i na manjku drugih folklornih izvora koje je Stoker mogao navesti, a u kojima vampir izričito siše krv te još manje izvora u kojima se krv prenosi s vampira na žrtvu.

⁴ Constance de Beverly prema legendi bila je redovnica u opatiji u Whitbyju koja se zaljubila i prekršila svoje zavjete. Za kaznu su je ostale opatice živu uzidale pa se nakon smrti vratila kao duh i opsjedala ih do smrti.

⁵ Crkva *St. Mary* smještena u Whitbyju, a jezino je groblje jedna od lokacija u Stokerovoj *Draculi*.

⁶ Vlad Tepeš ili Vlad Nabijač bio je vlaški vojvoda u razdoblju od 1448. do 1477. godine. Kao jedan od najpoznatijih vladara vlaške povijesti, bio je poznat kao iznimno okrutan vladar koji ime duguje metodi smaknuća nabijanjem na kolac. Njegova krvoločna reputacija, kao i ime koje u prijevodu znači *sin zmaja*, poslužila je kao pozadina za lik grofa Dracule, iako se većina stručnjaka slaže da, osim imena, grof Dracula nema nikakav povijesni temelj u Vladu Tepešu.

⁷ Elizabeth Bathory bila je mađarska plemkinja i serijski ubojica u 16. stoljeću. Mučila je i ubila stotine mladih djevojaka kako bi konzumirala i kupala se u njihovoj krvi zbog vlastitog pomlađivanja.

Ipak, postoji još jedan izvor na koji se Stoker oslanja – slučaj Jacka Trbosjeka odigran samo šesnaest mjeseci prije početka pisanja *Dracule*. On se u uvodniku za islandski prijevod *Dracule*, jedinom uvodniku koji je napisao, referira na taj slučaj kao da ga je sam Grof počinio. Štoviše, u uvodniku navodi kako je priča u knjizi temeljena na stvarnim događajima opisanim u rukopisu koji je dobio te kako su likovi koji se spominju zapravo stvarne osobe koje su mu dopustile objavljivanje rukopisa, pod uvjetom promjene imena. Cilj je tako napisanoga uvodnika bio dodatno zastrašiti čitatelje. Zanimljivo je da je slučaj Jacka Trbosjeka, iako se nije radilo o prvom slučaju serijskog ubojice, bio prvi koji je zadobio medijsku pozornost na globalnoj razini.

Kako Stoker opisuje u početku romana, razlog za strah motiviran je stvarnošću u kojoj bilo tko može prikriti svoje zločinačke nakane i nagone profesionalizmom i staloženošću predstavljajući se sasvim normalnim čovjekom. Johnatan Harker odlazi u Transilvaniju dogovoriti posao, pri čemu se Grof ponaša kao i svaka druga osoba. Ništa se ne da naslutiti sve dok Grof od njega ne zatraži da napiše pisma u kojima kaže da će u Transilvaniji ostati duže nego što je planirao. Tada Johnatan postaje svjestan opasnosti u kojoj se nalazi pa pokušava smisliti kako pobjeći. Postavlja se pitanje kako se ponijeti suočen s čime samo naizgled moralno prihvatljivim.

Upravo zbog toga može se reći da je moralna okosnica, odnosno etika *Dracule* izvrnuta. Djelo zamagljuje tradicionalnu podjelu na „dobro“ i „zlo“, a moral prikazuje relativnim. Junaci djela predvođeni profesorom van Helsingom, moralnom okosnicom djela, prisiljeni su koristiti etički upitne načine kako bi zaustavili grozote glavnog antagonista. Istovjetna akcija istovremeno može biti pozitivna i negativna. Kada je lord Godalming prisiljen probosti te tako oskrvnuti tijelo svoje zaručnice Lucy, osjećaj užasnutosti tim činom ipak prevladava misao o „većem dobru“.

Tako Srdjan Smajić smatra da je izuzetno izazovno, ali važno staviti se u položaj protagonista vođenih dužnošću te istovremeno osuditi i pohvaliti njihova djela umjesto proste podjele na suprotnosti. (Smajić, 2009: 58)

Glavna karakteristika vampira i vampirizma je prodiranje kroz kožu te ispijanje krvi, odnosno razmjena tjelesnih tekućina. Žrtva vampira nemoćna je pružiti otpor, stoga postupno postaje slabija i bolesna. Prema psihoanalitičaru Gilu Katzu, metafora vampira

u književnosti utjelovljuje seksualnog predatora i zlostavljača. Kada je žrtva dijete, a zlostavljač roditelj ili osoba koja bi trebala brinuti o djetetu, dijete ne može sazrijeti jer njegove potrebe ostaju neispunjene. Zlostavljanje se nastavlja pa djetetove karakteristike dobijaju zlostavljačku i sadomazohističku dimenziju koja se kasnije preslikavaju na druge osobe ili se očituju u odvojenom stanju osobnosti. Odvojena „vampiriska osobnost“ i oni na koje se preslikava postaju mete neutažive seksualne gladi. (Katz, 2015: 396)

Da je teza u romanu potkrjepljena, pokazuje se kod profesora Van Helsinga i njegove karakterizacije Dracule kao kriminalca nerazvijenog dječjega uma koji ne zna raditi drugačije.

Christopher Craft vampirsku seksualnost opisuje kao homoerotsku, navodeći kako će Dracula: «zavesti, penetrirati te iscrpiti drugog muškarca» (Craft, 1984: 110). Najbolji je primjer navedenoga scena u kojoj je Johnatan Harker stjeran u kut u iščekivanju triju vampirica koje mu žele popiti krv, no Grof ih zaustavlja izjavljujući:

Ovaj čovjek pripada meni! [...] No, sad vam obećavam da ćete ga ljubiti do mile volje nakon što ja završim s njime. (Dracula, 2010: 40-41)

U ovoj se sceni, osim prikaza obostrane skrivene homoseksualnosti – Johnatan koji iščekuje penetraciju i Dracula koji se posesivno želi s njime „spariti“ – očituje i druga strana seksualnosti prikazane u djelu, takozvana *Nova žena*⁸.

Nova žena ideal je koji se pojavio krajem 19. stoljeća i dobrim se dijelom nastavio u 20. stoljeću. Vjeruje se da je termin prva predstavila Sarah Grand 1894. godine u časopisu *North American Review*. Predstavlja antitezu idealu tradicionalne, u ovom slučaju viktorijanske žene, koji je nalagao da žena ne bi smjela uživati u seksualnim slobodama i trebala bi biti podložna muškarcu.

U ovoj je sceni vidljiva čista suprotnost tradicionalnoj ženi. Ne samo da prihvaćaju svoju seksualnost, tri vampirice u njoj uživaju. Taj je kontrast između *nove* i *tradicionalne žene* ipak najbolje vidljiv u usporedbi Lucy Westenra i Mine Harker. Iako obje imaju odlike viktorijanske žene, Lucy Westenra utjelovljuje *novu ženu* koja ne želi biti samo s jednim

⁸ <https://www.merriam-webster.com/dictionary/new%20woman> (posjećeno 26.06.2023.)

muškarcem, a o svojoj se dilemi između onoga što želi i onoga što se od nje očekuje povjerava prijateljici Mini:

Zašto ne daju da se djevojka uda za tri muškarca, ili koliko je muškaraca želi, pa da si prištedi ovakve brige? No, ovo je već bogohuljenje i ne smijem to govoriti. (Dracula, 2010: 60)

S druge strane, Mina Harker kroz cijeli roman predstavlja utjelovljenje ideala tradicionalne žene viktorijanskoga doba. Po zanimanju učiteljica, obrazovana je i pedantna; organizira i pretipkava događaje kako bi muškarcima olakšala bavljenje “teškim poslom lova na vampira”, zbog čega je profesor Van Helsing opetovano hvali. Moglo bi se reći da je najvažniji detalj vjernost jednomu muškarcu od početka, i to svojemu mužu Johnatanu, sve do susreta s Grofom kada on pije njezinu krv:

Bila sam sva smetena, i začudo, nisam ga željela spriječiti u tome. (Dracula, 2010: 282)

te nju prisiljava da pije krv iz rane koju je otvorio na vlastitim grudima:

Kad je krv počela istjecati, jednom je rukom uhvatio obje moje šake, a drugom me zgrabio za vrat i pritisnuo mi usta uz ranu, tako da sam se morala ili ugušiti ili pak progutati malo [...] (Dracula, 2010: 283)

Ovdje se opet vide ranije spomenute sadomazohističke tendencije temeljene na samoozljeđivanju i prisiljavanju druge osobe da sudjeluje u njima.

Sumrak saga

Sumrak je serijal četiriju romana koji je izdala izdavačka kuća *Little, Brown and Company* u razdoblju od 2005. do 2008. godine. Ovaj je serijal postigao zavidan uspjeh na globalnoj razini već od izdanja prve knjige. Iako je istovremeno dobio i velike kritike, potakao je snimanje dugometražnih filmova temeljenih na serijalu utječući kasnije uvelike i na današnju popularnu kulturu.

U središtu se serijala nalazi sedamnaestogodišnja tinejdžerka Bella Swan koja se neočekivano zatekne u svijetu nadnaravnoga zaljubivši se u mladolikoga vampira koji pohađa istu školu. Bella odlučuje postati dijelom toga svijeta pa nehotice pokreće niz događaja koji ugrožavaju njezin i živote njezinih bližnjih. S obzirom na to da je ljubavna veza između vampira i smrtnoga čovjeka zabranjena, Bella postaje metom drugih vampira koji preko njezinih najmilijih žele doći do nje i ubiti je.

Mormonizam kao glavni utjecaj na Meyerin rad očituje se kroz teme pripadnosti, smrtnosti, iskušenja, besmrtnosti i vječnoga života. Većina je ovih tema u romanima u međusobnoj suprotnosti ili kontrastu baš kao protagonisti serijala *Sumrak sage*, Edward i Bella. Iako priželjkuje smrt, Edward je dugovječni vampir kojega rijetko što može ubiti, a to je vidljivo na primjeru scene u kojoj s Bellom razgovara o *Romeu i Juliji* Williama Shakespeara:

Ne zavidim mu na djevojci – samo na lakoći samoubojstva [...] Vama ljudima je tako lako! Samo trebate strusiti sitnu bočicu biljnih ekstrakata [...] (Mladi mjesec, 2007: 26)

S druge je strane Bella, neizbježno smrtno biće koje priželjkuje besmrtnost. Primjerice, ta se želja očituje u sceni pregovora s Volturima, vampirskim antagonistima serijala:

Osim ako joj ipak ne namjeravaš podariti besmrtnost" [...] "Ali bojim se da bi morao imati iskrenu namjeru (Mladi mjesec, 2007: 363)

Na što se Bella šapatom nadovezuje:

Imaj iskrenu namjeru...molim te. (Mladi mjesec, 2007: 363)

Ipak, mormonski krug ne ističe *Sumrak* samo kao međunarodnu uspješnicu s duhovnim i metafizičkim temama nego ga je u određenim znanstvenim krugovima prikazao kao upitnog te potencijalno štetnog.

Prema Agati Lukszi, norme seksualnosti u djelu poklapaju se s neokonzervativnom ideologijom koja vjerojatno potječe iz Meyerine povezanosti s mormonizmom. To se očituje u njezinu prikazu vampira klana Cullen kao gotovo anđeoski savršene obitelji (svaki član je heteroseksualan i bijele rase uvijek odjeven u bijelu ili svijetlu odjeću) kao i u pretpostavci da se ženski potencijal može najbolje ostvariti u ulozi majke i žene

(Rosaliens želja za majčinstvom i udajom za savršenog muškaraca). (Luksza, 2014: 431)

Nadalje, zanimljivo je pitanje ravnoteže moći među rodovima. Prema Jessici Taylor, sukob u odnosima umanjuje se naglaskom postojanja romantičnih veza. Oni zamjenjuju zdrave odnose pridajući važnost samom činu veze umjesto razvoju zdrave veze. (Taylor, 2014: 390) to potkrjepljuje dvama primjerima koji se mogu protumačiti kao nasilje.

Spominje scenu u kojoj se priča o Samu Uleyju, vukodlaku koji se naljutivši transformirao u velikoga vuka te nehotice ozlijedio svoju zaručnicu koja je u tom trenutku stajala preblizu. Taylor smatra da se u tom primjeru sam čin fizičkog nasilja zanemaruje te zamjenjuje pojmom istinske ljubavi. (Taylor, 2014: 389)

Nadalje, Edwardovo zadržavanje važnih informacija od svoje partnerice radi očuvanja njezine sigurnosti te ponavljajuće napominjanje kako je opasan i kako bi je vrlo lako mogao ubiti za Taylor dokazuje emocionalno nasilje i manipulaciju. (Taylor, 2014: 391)

VAMPIR NASUPROT VAMPIRA – USPOREDBA DRACULE I VAMPIRA IZ SUMRAK SAGE

Fizički prikaz

Fizički opis modernoga vampira možemo smatrati njegovim zaštitnim znakom i najbitnijom asocijacijom na spomen riječi *vampir*, s obzirom na to da se vampiri gotovo uvijek prikazuju kao mračne individue. Opis *Draculina* Grofa možemo pronaći na nekoliko mjesta u djelu te, a kroz roman se i mijenja.

Iako ga se zapravo vidi na samo nekolicini od otprilike četiri stotine stranica romana, njegova prisutnost neprestano prožima cijelo djelo. Grofa se opisuje kao visokog obrijanog starca s dugim bijelim brkovima i odjevenog u crno od glave do pete, bez

ijedne mrlje boje oko sebe. Dracula posjeduje i zadivljujuću vitalnost, posebice kad se pojavi u zahtjevnoj situaciji. Ovakav opis postao je toliko uvriježen da se na njega najčešće pomišlja kada se u bilo kojem kontekstu spominju vampiri.

Prvi dojam koji Grof ostavlja na Johnatana Harkera vidi se pri njihovu prvome susretu:

Crtama lica u najvećoj je mjeri podsjećao na orla; nos mu je bio tanak i kukast, a nosnice neobično svinute; imao je visoko i zaobljeno čelo, dok mu je kosa bila prorijeđena na sljepoočicama, ali inače gusta. Obrve su mu bile guste, te su mu se gotovo spajale iznad nosa, i tako čupave da su se takoreći kovrčale. Usta, koliko sam ih mogao vidjeti ispod njegovih gustih brkova, bila su nepokretna i pomalo okrutna izgleda, s čudnovato oštrim bijelim zubima koji su mu bili istureni preko usana. Iznimno crvenilo tih usana ukazivalo je na zapanjujuću vitalnost ovako vremešna čovjeka. Osim toga, uši su mu bile blijede i vrlo šiljaste na vršcima, brada široka i snažna, a obrazi čvrsti, koliko god mršavi. Prevladavao je izgled neuobičajena bljedila. (Dracula, 2010: 21)

Osim Grofa, u *Draculi* pratimo još samo nekolicinu vampira, primjerice Lucy Westenra čiji fizički izgled vampirice Stoker opisuje samo nekim naznakama sličnosti između triju vampirskih sestara, prikazanih na sljedeći način:

Pri svjetlosti mjeseca nasuprot meni nalazile su se tri mlade žene, gospodski odjevene i otmjena držanja. [...] Dvije su bile crnomanjaste i imale su kukaste orlovske noseve, poput Grofa, te krupne, tamne, prodorne oči koje su se doimale gotovo crvenima na mjesečini. Treća je bila plavuša, lijepa u najvećoj mogućoj mjeri, s golemim valovitim kaskadama zlatne kose i očima poput blijedih safira. [...] Sve tri su imale blistave bijele zube što su se sjajili poput bisera na rubinsko crvenoj pozadini njihovih razbludnih usana. (Dracula, 2010: 39)

S druge strane, vampiri iz *Sumrak sage* drugačijeg su fizičkog prikaza. Iako svi imaju gotovo iste fizičke karakteristike tipične za Meyerinu interpretaciju vampirizma, fizičkim se izgledom bitno razlikuju od opisa vampira u *Draculi*.

U djelima serijala *Sumrak sage* postoji nekoliko skupina vampira pa svaki pripadnik estetski odražava karakteristike svoje skupine, a istovremeno se na istome polju

suprotstavlja drugim skupinama. Tako su takozvani dobri vampiri, protagonisti ovoga serijala, opisani na sljedeći način:

Od tri momka, jedan je bio krupan – mišićima pravog dizača utega, tamne, kovrčave kose. Drugi je bio viši, vitkiji, ali jednako mišićav, plave kose boje meda. Posljednji je bio mršav, manje krupan, kuštrave kose brončane boje. [...] Djevojke su bile totalno različite. Ona visoka bila je građena poput kipa. Imala je prelijepu figuru [...] Kosa joj je bila zlačana i u blagim joj je valovima padala do polovice leđa. Niža djevojka sličila je vilenjačiću, izuzetno mršava, sitnih crta lica. Kosa joj je bila intenzivno crna, kratko podšišana i natapirana u šiljke što strše u svim smjerovima. Pa ipak, svi su bili potpuno jednaki. Svatko od njih bio je blijed kao krpa [...] Svi su imali tamne oči usprkos nizu različitih boja kose. Također su imali tamne podočnjake [...] Premda su im nosevi, kao i sve crte lica, bili ravni, savršeni, uglati. (Sumrak, 2009: 24-25)

Opis „loših vampira”, odnosno antagonista, nešto je drugačiji:

Nisam mogla odrediti je li mu lice lijepo ili ne. Crte su mu, valjda, bile savršene. Ali razlikovao se od vampira oko sebe jednako koliko i oni od mene. Koža mu je bila prozirno bijela, kao u lukovice, a izgledala je i upravo toliko tanko – tvorila je snažan kontrast s dugom crnom kosom oko njegova lica. [...] Oči su mu bile crvene, kao i ostalima oko njega, ali zamućene, mliječne boje. (Mladi mjesec, 2007: 354)

Naposljetku, najveću skupinu čine nomadi, a njihove ih moralne i fizičke odlike smještaju između spomenutih dviju skupina:

Bili su odjeveni u običnu planinarsku opremu: traperice i sportske košulje od teških, vodootpornih tkanina. [...] Muškarac na čelu bio je upadljivo najljepši, maslinaste kože pod tipičnim bljedilom, sjajne, crne kose. (Sumrak, 2009: 308)

Nakon preobrazbe, fizički izgled i mišićna masa vampira poboljšavaju se i usavršavaju – mijenja se boja očiju i više ne moraju disati, iako to često čine iz navike osjećajući se neugodno bez njuha. Prirodne promjene njihova tijela više se ne događaju. Ne mogu stariti niti rasti (nokti na rukama i nogama te kosa više ne mogu rasti). Oni ne pokazuju

fizičke ili mentalne bolesti i nedostatke, a glas im postaje primamljiviji, melodičniji. Fizičke osobine vampirizma u *Sumrak sagi* prikazuju se kao svojevrsna mutacija ili evolucija, a ne kao mistična monstruoznost kao u *Draculi*.

Sumrak saga udaljava se od uvriježenih opisa pa vampir preuzima estetiku suprotnog predznaka i značajnije važnosti nego u *Draculi*. Iako su svi pripadnici vrste prikazani savršenima, individualci se ipak međusobno razlikuju. Osobnosti se koje su pojednici imali za ljudskog života nakon preobrazbe zadržavaju pa se osim u gladi za krvlju svaki pojedinac razlikuje. Tako vampirica Rosalie priželjkuje djecu i tašta je dok je njezin partner Emmet bezbrižan te izuzetno samopouzdan. Također, njihov tvorac Carlisle posjeduje visoku samokontrolu, ima izraženu želju za pomaganjem koju ispunjava u liječenju ljudi. S druge strane, jedan od pripadnika obitelji Voltura Aro lukav je i razmišlja anterogradno kako bi ostvario željeno. Sve su navedene osobine zapravo ljudske osobine. Iako nisu vidljive mnoge razlike u njihovoj pojavi u odnosu na prosječnu osobu, nikako ih se ne može opisati kao neprimjetne.

To nije slučaj u *Draculi* gdje su svi prikazani vampiri okarakterizirani gotovo identično. U *Draculi*, vampir je „drugi” jednoličnoga opisa koji generalno dijele svi antagonisti toga razdoblja. Muški je vampir markantan, ali ne i lijep. Njegova se pojava ističe. Žene su vampirice prikazivane na dva načina: dvije su slične Grofu i njegovoj auri „drugoga”, dok su druge dvije okarakterizirane kao izrazito lijepe.

Osim vrlo očite razlike u književnom i povijesnom razdoblju iz kojega potječu, usporedbom je savršeno jasan kontrast u estetici dvaju djela.

Vampirsko koža opisuje se kao "kredasta", alabasterna ili mramorna (zbog svoje teksture, opipa te izgleda). Bez obzira na izvornu etničku pripadnost, koža vampira iznimno je blijeda. Nijansa varira neznatno – ljudi tamnije puti imaju jedva primjetan maslinasti ton svoje vampirske kože, ali svijetla je nijansa prisutna. Svoju neprirodno blijedu put duguju nedostatku krvotoka: nakon što dosegnu prvu godišnjicu svoje preobrazbe, više nemaju vlastite krvi (iako još uvijek lagano pocrvene nakon hranjenja).

Prošireni otrov pijavi pigment u koži, tako da nakon završetka preobrazbe vampir gubi gotovo svu boju kože, kao i sve madeže, pjegice, ožiljke, tetovaže ili bilo koji drugi dio kože s pigmentom iz njihova ljudskog života. Velika sličnost vampira s mramornim

kipovima također počiva na granitnom izgledu i neprobojnosti njihove kože, kao i na beskorisnoj potrebi za treptanjem – očna tekućina na bazi otrova sada funkcionira kao kapci i podmazuje oko koje se može lako kretati unutar ležišta.

Simbolika

Nakon što se prvi put pojavio 1897. godine, lik Dracule ostavio je trag i na izvanknjiževni svijet zahvaljujući ponajprije onome što je predstavljao. Osim straha, vampir je u ovome djelu imao i svrhu ranije navedene metafore, odnosno prikaza seksualnosti, religije i „drugosti” naspram moralnih okosnica društva svojega doba.

Sumrak saga, s druge strane, ne dotiče se spomenutih tematika i napisan je gotovo kao antiteza *Draculi*. Erotika i nevjera u ovome književnom djelu gotovo pa i ne postoje, a malo prisutna doza seksualnosti spominje se u vezi s brakom.

Jer ovog trena tjelesno te želim više od svega. Više od hrane ili vode ili kisika [...] „Ne kažem da neću” smirio me. „Samo kažem da *neću noćas*.” [...] Glasno sam, srdito izdahnula. „Prvo se moram udati za tebe?” Upitala sam ga u nevjerici. „Takav je dogovor – uzmi ili ostavi. Kompromis, sjećaš se?” (Pomrčina, 2007: 356-359)

Bitno je primjetiti razliku u razdobljima u kojima su djela nastala.

U *Draculi* je brak sklopljen tek na kraju priče i to u funkciji sretnoga završetka – odbacivanja seksualnih devijacija koje su prožimale roman te povratka čistoći, pobožnosti i vjernosti kao idealnoj normi tog povijesnog razdoblja. S druge strane, *Sumrak saga* brak prikazuje kao neobvezujući uvjet za seksualnost pa sklapanje braka, uz druge moralne vrijednosti poput religioznosti, više ne predstavlja normu. One poostaju odluka pojedinca, a ne društva.

Nova žena postaje *moderna žena* koja se više ne zapitkuje smije li istraživati vlastitu seksualnost, nego je sama kontrolira kako poželi.

Pojam drugosti označava nešto što je drugačije od onoga što poznajemo.⁹ Ovaj pojam često se poistovjećuje s pojmom stranca i to u negativnoj konotaciji u engleskoj književnosti 19. stoljeća, popularno nazvanoj Invazijska književnost.¹⁰

U *Sumrak sagi* drugost je prikazana kao da „drugi” ne pokušava oteti i preuzeti ono što već postoji, „drugi” nije prijatna ustaljenomu poretku kao u *Draculi*.

Pomogla bi onim ljudima da me ulove i promrse mi planove! Ti sad znadeš, a i oni već djelomice znadu, a uskoro će znati u punoj mjeri, što to znači kad mi netko stane na put. (Dracula, 2010: 282)

Naprotiv, novi se „drugi” pokušava uklopiti u svoju okolinu i biti joj dijelom.

Ona previše znade. Iznijeli ste naše tajne na vidjelo (Mladi mjesec, 2007: 362)

Drugost je u ovim djelima izokrenuta u elementu pripadnosti. U *Sumrak sagi* protagonistica (uz još pokoji sporedni lik) samostalno i svojevolumno želi postati „drugi” pa tomu teži unatoč dobro poznatim rizicima i opasnostima koje se podrazumijevaju.

Osjetila sam kako mi krv istječe iz lica. Ona želi postati poput njih?” Kratko je kimnuo [...] Stresla sam se. „Kako može tako nešto htjeti?” (Mladi mjesec, 2007: 370)

Potpuno drugačije, grof Dracula ostale prisiljava na prihvaćanje njegove drugosti:

A ti, njihova najdraža, sada si meso moga mesa, krv moje krvi, moj rod, moja izdašna vinska preša još za neko vrijeme; a kasnije ćeš biti moja družbenica i moja pomagatica. (Dracula, 2010: 283)

Nadalje, povlači se i religijsko pitanje. Zanimljivo je da su i Stoker i Meyer živjeli u religioznome okruženju pa je tako u oba djela vidljiv utjecaj religije, iako je realiziran u oprečnome odnosu. U *Draculi* je religija predstavljena kroz rituale koje profesor Van Helsing provodi u pokušaju zaustavljanja Lucy Westnera i grofa Dracule. Kako profesor sam priznaje, značajan dio tih rituala proizlazi iz praznovjerja i folklor.

⁹ <https://www.merriam-webster.com/dictionary/otherness> (pristupljeno 26.06.2023.)

¹⁰ Invazijska književnost književni je žanr koji je bio popularan u Ujedinjenome Kraljevstvu između 1871. godine i Prvog svjetskog rata. Karakteriziraju ga djela u kojima je prisutan strah od invazije nepoželjnih „drugih”. Prvi put je priznat žanrom izdanjem djela *The Battle of Dorking: Reminiscences of a Volunteer* (1871.).

Trebamo se držati jedino predaja i praznovjerica. [...] No to nas ipak mora zadovoljiti; *prvo*, zato što nemamo drugog izbora, ne raspolažemo ničime drugime, i *drugo*, zato što se na kraju krajeva sve sastoji od tih stvari, predaja i praznovjerica. (Dracula, 2010: 233)

U *Sumrak sagi* religijskih rituala izvan bračne zajednice nema, ali se često spominje duša kao religijski vrlo važan koncept. Glavni je vampir Edward uvjeren da su duše vampira osuđene na pakao, dok njegov otac Carlisle, koji je prije preobrazbe u vampira bio sin anglikanskog pastora i lovca na vampire, ima nepokolebljivu vjeru u Boga. Tu se očituje ranije spomenuta odluka pojedinca o prihvaćanju određenih moralnih vrijednosti. U *Draculi* je sličan element prisutan u razgovoru profesora Van Helsinga s vampiricom Lucy:

Edward se donekle slaže sa mnom. Bog i raj postoje...kao i pakao. Ali on ne vjeruje da postoji zagrobni život za naš soj. [...] Shvaćaćš, on drži da smo izgubili duše. (Mladi mjesec, 2007: 40)

Ali najljepše je od svega to što, kad ovaj živi mrtvac bude uistinu uspokojen, onda će duša jadne dame koju svi volimo ponovno biti slobodna. (Dracula, 2010: 210)

Zanimljivo je da u *Sumrak sagi* sumnju u dušu i zagrobni život ne izražava ljudsko biće, nego samo vampir, dok *Dracula* iznosi upravo suprotnu situaciju.

Vjerski simbolizam ima ključnu ulogu u *Draculi*. Dok religija propovijeda ograničenje seksualne želje i urođenu inhibiciju, Dracula je nesputana osoba – laže, ubija i čini gnjusna djela. Može se reći da je Dracula utjelovljenje vraga jer utjelovljuje svu nesputanu emocionalnu slobodu koju vjera i društvo ne dopuštaju.

U početnim poglavljima *Dracule* predstavljena nam je uokvirena priča o događajima: okruženje, likovi i događaji u četiri početna dijela romana najavljuju gotičku temu, nadnaravnu prisutnost i utjecaj u običnome životu. Nadnaravna prisutnost sugerira se u prvom poglavlju, uz stalnu razmjenu praznovjernih znakova i znakova od strane seljaka u Transilvaniji te konačno u obliku samog grofa Drakule. Najvažniji je i prvi znak religijske simbolike raspelo koje Harker dobiva od žene gostioničara.

Knjiga Stephenie Meyer također se izričito se oslanja na tradicionalne kršćanske vjerske slike i ceremonije kako bi potaknula vjersku odanost svojih obožavatelja.

Kršćanski konstrukti poput vječnosti, Edwardove apstinencije (koju prakticiraju katolički svećenici), Bellinog čuđenja i podložnosti (poput Djevice Marije) paralelni su s tradicionalnom katoličkom simbolikom i osnažuju liniju priče, dok publici dvadeset 21. stoljeća pružaju novo duhovno iskustvo.

Biološki element vampirizma

Definicija grabežljivca glasi: «Mesožderna životinja na vrhu ili pri vrhu prehrambenog lanca. Kada grabežljivac i plijen duže vrijeme žive u istom ekosustavu, plijen se navikne na prisutnost grabežljivca.»¹¹

Objavlivanjem prvoga dijela *Sumrak sage* 2005. godine, Stephenie Meyer uspostavlja presedan u književnome prikazu vampirizma. Dotad su vampiri gotovo uvijek bili prikazivani kao nadnaravna ili bića povezana s magijom. Meyer je u svojim romanima uvela nešto novo: prikazala je vampirizam kao biološku odliku. Iako je i dalje prisutna glavna ideja krvopije nadljudskih sposobnosti, vampir nije maliciozno nadnaravno biće koje postoji da bi stvaralo nered i metež u životima svojih žrtava:

Zar nije moguće da smo evoluirali na isti način kao i druge vrste, kao grabežljivci i plijen? (Sumrak, 2009: 254)

I ova moderna verzija vampira izbjegava izloženost suncu, ali ne zato što bi to za njih značilo sigurnu smrt kao u *Draculi*, nego jer će u protivnom biti otkriveni. Imaju odraz u ogledalu kao svako drugo biće, ne pretvaraju se u životinju i nisu ranjivi u doticaju s religijskim instrumentima poput hostije, svete vode ili križa. Vampirizam je ovdje prikazan kao proizvod evolucije, a vampir kao grabežljivac kojega se pronalazi u prirodi.

Najbolji sam grabežljivac na svijetu, zar ne? Sve na meni te zaziva – moj glas, moje lice, čak i moj *miris*.(Sumrak, 2009: 219)

¹¹<https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=22919> (26.6.2023.).

„Dok lovimo,” progovorio je polako, nevoljko, „nismo više toliko pod vlašću svoje svijesti... predajemo se osjetilima.“ (Sumrak, 2009: 188)

Žeđ za krvlju koja u *Draculi* služi prvenstveno kao sredstvo kontrole, pomlađivanja i pretvaranja drugih u sebi slična bića, u *Sumrak sagi* prikazana je dijelom hranidbenog lanca. Vampir se hrani krvlju jednako kao što srna pase travu ili lav proždire ulovljenu zebdu. Također, vampirima je u *Sumrak sagi* dan izbor koji u *Draculi* i drugim ranijim djelima o vampirima ne postoji, a to je mogućnost opstanka hraneći se kako ljudskom, tako i životinjskom krvlju.

Rekao je da vi ne...lovite ljude. Rekao je da tvoja obitelj navodno nije opasna zato što lovite samo životinje. (Sumrak, 2009: 157)

Nadljudske su sposobnosti element koji susrećemo u oba predmetna djela, naime sposobnosti hipnoze i pretvaranja u životinje vidljive u *Draculi*, *Sumrak saga* podiže na višu razinu. U *Draculi* su one značajke nadnaravnoga i magičnoga, dok su u *Sumrak sagi* one produkt evolucije. Meyer ih predstavlja kao urođene prirodne karakteristike pojedinca koje preobrazba u vampira dovodi do nadnaravnih moći ili se one vampirskim činom aktiviraju. Izuzmemo li fantastične elemente procesa, on se može usporediti s preobrazbom ličinke gusjenice u leptira. Ličinka gusjenice koja nema sposobnost letenja stvara kukuljicu i ulazi u fazu preobrazbe. Nakon određenog vremena preobražaj završava i ličinka iz kukuljice izlazi kao leptir sa sposobnošću letenja.

Carlisle ima teoriju... vjeruje da svi mi ponesemo određen dio svojih najjačih ljudskih osobina sa sobom u idući život, gdje se one pojačaju – poput naših umova i osjetila. (Sumrak, 2009: 254)

Nadalje, još jedno vrlo važno svojstvo vampirizma kojim Meyer mijenja to mitološko biće iz nadnaravnoga u biološko jest način stvaranja novih vampira, odnosno njihovo razmnožavanje. Novi se vampiri u *Draculi* stvaraju posmrtno – vampirom se postaje tako što vampir iz svoje žrtve isisa krv, nikad odjednom. *Sumrak saga* ima drugačiji pristup i vampira se može stvoriti na dva načina.

Prvi je način vampirski otrov koji se prenosi ugrizom. Kao što je već navedeno, vampir pije krv kako bi se prehranio, a njegov plijen eksangvinira. Postoje situacije u kojima

vampir ostavi svoju žrtvu na samrtni ili, kao u autoričinu serijalu, situacije u kojima vampiri koji se hrane isključivo životinjskom krvlju, naiđu na osobu na samrtni koja neupitno želi nastaviti živjeti. U tim slučajevima vampiri odluče ugristi žrtvu ne bi li je utjecajem vampirskog otrova spasili od sigurne smrti. Završetkom bolnoga procesa, odnosno preobrazbe koja može potrajati i nekoliko dana, osoba i sama postaje vampir. Isto vrijedi i za one koji se žele preobraziti u vampira iako im život nije ugrožen. Drugim riječima, dok u *Draculi* vampirizam simbolizira smrtonosnu zarazu, u *Sumraku* je vampirizam prikazan kao zaraza otrovom koja ne donosi smrt, već biološku preobrazbu.

Carlisle me napao u bolnici u ljeto 1918. Bilo mi je sedamnaest godina i umirao sam od španjolske gripe. (Sumrak, 2009: 238)

Drugi je način stvaranja novih vampira ono što smatramo klasičnim razmnožavanjem, odnosno snošaj. U ovom je slučaju opet jasna biološka simbolika. Ako je u *Sumrak sagi* vampirizam zaraza te se na njega gleda kao na virus koji izmjenjuje genetičku strukturu zaražene osobe u okviru fantastičnih elemenata toga svijeta, slijedi zaključak da su vampiri i ljudi dvije različite biološke vrste.

U prirodnome se svijetu svaka životinjska vrsta može razmnožavati samo unutar svoje vrste. Razmnožavanje izvan vlastite vrste, barem koliko je do danas poznato, nije moguće. Postoje slučajevi u kojima se namjernim križanjem dviju jedinki različitih podvrsta iste vrste životinja, primjerice konja i zebre, dobiva križanac i nova podvrsta koja je sterilna, odnosno koja se ne može dalje samostalno razmnožavati i davati nove potomke. Ti su slučajevi iznimno rijetki, ne odvijaju se spontano u prirodi i gotovo su svi zabilježeni u kontroliranim uvjetima. Tako nastale nove podvrste uslijed nekompatibilnosti kombinacije deoksiribonukleinske kiseline često imaju zdravstvenih poteškoća i kraći životni vijek od izvornih jedinki.

Sličan je slučaj prikazan u *Sumrak sagi*. Vampiri i ljudi prikazani su kao dvije različite (pod)vrste, no u autoričinu fantastičnome svijetu to ne predstavlja značajnu prepreku u njihovu razmnožavanju. Suprotno potonjemu primjeru, u autoričinim je djelima vampirska deoksiribonukleinska kiselina kompatibilna s ljudskom, čime vampiri *Sumrak sage* poprimaju novu dimenziju uskraćenu Grofu. Na taj im način Meyer daje mogućnost razmnožavanja u pravom smislu riječi, ali ipak na neočekivan način. Vampiri

su sterilni pa se ne mogu međusobno razmnožavati. Ako dođe do snošaja između muškog vampira i ljudske žene, a pod uvjetom da ona preživi fizički aspekt seksualnog čina, žena tada ostaje trudna.

U djelu protagonistica Bella zatrudni s vampirskim protagonistom Edwardom zamalo smrtno stradavši tijekom trudnoće i samoga poroda. Nakon poroda očituju se sličnosti sa stvarnim svijetom gdje križanac dviju podvrsta ima zdravstvene poteškoće i kraći životni vijek.

„Pa, ona je tvoja kći“, napomenuo mi je. „Genetski je napola ti. Nekada sam ti znao u šali reći da je tvoj um na drugačijoj frekvenciji od umova nas ostalih. Možda to vrijedi i za njezin.“ (Praskozorje, 2008: 476)

Hibrid je ovdje ipak u kontrastu stvarnosti. Razvija se i raste kao ljudsko biće, može opstati i na uobičajenoj prehrani, ali i pijući krv, ima sve nadljudske sposobnosti vampira. Meyer ovdje idealizirane osobine vampira i čovjeka spaja u rijetko i posebno, ponajprije novo biće – novu podvrstu.

ZAKLJUČAK

Od samih početaka pa do modernoga doba, vampirizam i figura vampira doživjeli su mnoge promjene i različite interpretacije. Objavom romana *Dracula* 1897. godine, vampir dobiva novo zaštitno lice koje je utjecalo i nastavlja utjecati na prikaze toga bića u popularnoj kulturi sve do danas.

Objavom *Dracule* 1897. godine prikazani vampirizam postaje norma za proučavanje vampirizma iako je prikaz vampira u djelu zapravo skroz drugačiji od dotadašnjih. Gotovo je identičan efekt imao prvi roman serijala *Sumrak saga* objavljen 2005. godine. Stephenie Meyer prikazuje vampirizam na potpuno drugačiji i dotad neznan način, a serijal je i danas (skoro dvadeset godina kasnije) svojevrsan sinonim za riječ „vampir”. Tako je *Sumrak saga* potaknula nastanak znatnog broja književnih i kinematografskih djela koja vampirizam, iako u drugačijim interpretacijama od Meyerine, promatraju s biološkoga gledišta.

Jedan od najzanimljivijih događaja u književnosti i pop kulturi u posljednja tri desetljeća bio je uspon i gotovo nevjerojatna revolucija vampira. Iako su postojale knjige koje su prethodile ovom „modernom” vampiru, *Sumrak* Stephenie Meyer smatra se pokretačem često citiranog vampirskog „luđenja” među mlađom populacijom. Čini se kako su prošli dani zastrašujuće zlog naslovnog lika *Dracule* Brama Stokera, a čitatelji se nalaze oduševljeni osobama poput Meyerinog bezvremeno romantičnog i fizički savršenog Edwarda Cullena. Edward i njegova vampirska „obitelj” nalikuju dvojnicima modela koji uživaju samo u najboljim stvarima koje besmrtnost može ponuditi, osim jedne stvari koju bi trebali željeti najviše od svega – ljudske krvi. Klan Cullen usvojio je „vegetarijanski” način života u kojem se suzdržavaju od pijenja ljudske krvi jer to smatraju moralno osudljivim, umjesto toga birajući lov na životinje. Ne samo da Edward u tijelu izgleda kao Adonis, nego djeluje pod promišljeno izgrađenim skupom morala. Čini se da je Meyer stvorila savršenog „muškarca” u Edwardu, „zločestog dečka” kojeg zapravo možete odvesti kući svojoj obitelji. Može se otići toliko daleko i tvrditi da bi Edward, da je čovjek, bio idealan romantični partner. Edward je, međutim, vampir, mitološko čudovište prikazano u obliku predatora. Ta činjenica predstavlja sukobe u fiktivnom svijetu romana

i zabrinutost u stvarnosti za ciljanu demografiju. Unatoč činjenici da Meyerin *Sumrak* cilja na puno mlađu demografsku skupinu čitatelja i naizgled uklanja najstrašnije karakteristike vampira, roman je potencijalno zlokobniji od *Dracule*. Kad djevojke „vrište“ u *Sumraku*, to je zbog samog Edwarda, a ne zbog straha. Kada ne mogu skinuti pogled s Edwarda, to je u fascinaciji, a ne u užasu; kad Edward djevojke ostavlja bez riječi, to nije zato što je rekao nešto prijeteeće, već zato što ih „zasljepljuje“.

Meyer uspijeva zadržati prijetnju opasnosti koja je prijetila u *Drakuli* i spojiti je s likom nalik Disneyjevom princu. Kombinacija tradicionalno životinjskog čudovišta smještenog unutar šarmantnog, zgodnog, besmrtnog sedamnaestogodišnjeg muškarca predstavlja najstrašniji lik u vampirskoj literaturi dosad.

Meyerin Edward Cullen postoji kao opasniji vampir od Stokerovog Drakule zbog simpatičnog narativa na kojem Meyer gradi Edwardov lik; simpatična pripovijest istodobno dopušta čitatelju da zaboravi monstruoze postupke za koje je Edward sposoban te da mu oprost kad pokaže te sposobnosti.

LITERATURA

1. *Academic Dictionaries and Encyclopedias*, Academic, 2000-2023, <https://en-academic.com/>, (posjećeno: 26. 6. 2023.)
2. Belford, Barbara, *Bram Stoker: A Biography Of The Author Of Dracula*, Knopf, New York, 1996.
3. Beresford, Matthew, *From Demons to Dracula The Creation of the Modern Myth*, Reaktion Books Chicago, Illinois, 2008.
4. Craft, Christopher, „Kiss Me With Those Red Lips“, *Representations*, No. 8, 1993., 107 – 133
5. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2023., <http://www.enciklopedija.hr/> (posjećeno: 26. 6. 2023.)
6. Iveta, M. R., Iveta, V. *Oni koji noću ustaju iz groba, Vampiri od lokalnih priča do popularne kulture*, Prevela Jelena Butković, Srednja Europa, Zagreb, 2017.
7. Merriam-Webster Dictionary, <https://www.merriam-webster.com/>, (posjećeno: 26. 6. 2023.)
8. Meyer, Stephenie, *Mladi mjesec*, Algoritam, Zagreb, 2007.
9. Meyer, Stephenie, *Pomrčina*, Algoritam, Zagreb, 2007.
10. Meyer, Stephenie, *Praskozorje*, Algoritam, Zagreb, 2007.
11. Meyer, Stephenie, *Sumrak*, Algoritam, Zagreb, 2009.
12. Newkey-Burden, C. *Stephenie Meyer, Queen of Twilight*, Biography, 2022.
13. Ognjanović, Dejan, *Poetika horora*, Orfelin izdavaštvo, Novi Sad, 2014.
14. Perić, B., Pletenac T., *Zemlja iza šume. Vampirski mit u književnosti i na filmu*, TIM press, Zagreb, 2015.
15. Stoker, Bram, *Dracula*, Šareni dućan, Zagreb, 2010.
16. Wilson, Natalie, *Seduced by Twilight The Allure and the Contradictory Messages of the Popular Saga*, McFarland & Company, Inc., Jefferson, North Carolina, 2011.
17. Smajić, Srdjan, *Dracula and Duty*, Routledge, Taylor and Francis group, 2009.

18. Katz, Gil, *Repressed Ghosts and Dissociated Vampires in the Enacted Dimension of Psychoanalytic Treatment*, Routledge, Taylor and Francis group, 2015.
19. Łuksza, Agata, *Sleeping with a Vampire Empowerment, submission, and female desire in contemporary vampire fiction*, Routledge, Taylor and Francis group, 2015.
20. Taylor, Jessica, *Romance and the Female Gaze Obscuring Gendered Violence in The Twilight Saga*, Routledge, Taylor and Francis group, 2012.

Sažetak

Ovaj rad nastoji pojasniti podrijetlo vampirizma te njegovu ulogu u književnosti, na primjerima *Dracule*, najpoznatijega romana o vampirima svih vremena te najpoznatijega serijala romana o vampirima u suvremenoj književnosti, *Sumrak sage*. Objavom *Dracule* 1897. godine prikazani vampirizam postaje norma za proučavanje vampirizma bez obzira na to što je način prikaza vampira u djelu zapravo skroz drugačiji od dotadašnjeg prikaza vampira. Gotovo je identičan utjecaj prvoga romana serijala *Sumrak* objavljenog 2005. godine. Stephenie Meyer prikazuje vampirizam na potpuno drugačiji, dotad neznan način. Iako *Sumrak* cilja na značajno mlađu demografsku skupinu čitatelja naizgled uklanjajući najstrašnije karakteristike vampira, roman je potencijalno zlokobniji od *Dracule*.

Ključne riječi: vampirizam, vampir, *Dracula*, *Sumrak saga*, žanr, analiza, biološko biće

Abstract

This paper tries to clarify the origin of vampirism and its role in literature, using the examples of *Dracula*, the most famous novel about vampires of all time and the most famous series of novels about vampires in contemporary literature, *The Twilight Saga*. With the publication of *Dracula* in 1897, the vampirism shown became the norm for the study of vampirism, regardless of the fact that the way the vampire was depicted in the work was actually completely different from the ways in which the vampire had been depicted until then. An almost identical situation occurred in 2005, with the publication of the first novel *Twilight series*. Stephenie Meyer presents vampirism in a completely different, previously unknown way. Even though *Twilight* targets a much younger demographic of readers and seemingly removes the most terrifying characteristics of vampires, the novel is potentially more sinister than *Dracula*.

Key words: vampirism, vampire, *Dracula*, *Twilight*, genre, analysis, biological being